

Historie fra Grene Kommune 1951-1958.

Om evakuering i tilfælde af krig.

Denne artikel fremkommer på baggrund af en aflevering, som vi modtog i slutningen af 2020. For mig var det en ny brik til sognets historie og da jeg omtalte materialet for mine kolleger i Arkivsamvirket, viste det sig, at de intet kendte til noget lignende og bad mig derfor om en beskrivelse.

Til grund for artiklen ligger bl.a. et referat af et møde på Billund Kro, på 12 maskinskrevne sider, som jeg refererer dele af. Desuden er der breve og en evakueringsplan på 40 sider.

Baggrunden.

I 1935 blev der oprettet noget der blev kaldt luftværnsordningen, der den 1. april 1949 blev afløst af lov om civilforsvaret. Civilforsvaret er underlagt indenrigsministeriet. Det var civilforsvaret der sammen med Danske kvinders Beredskab der skulle varetage organiseringen og undervisningen af det frivillige hjælpemandskab.

Efter §20 i civilforsvarsloven skulle enhver købstad eller større bebyggelse udpeges som civilforsvarsområde. I de områder, hvor der ikke var et civilforsvarsområde, var det politimesteren, der havde ansvaret for de foranstaltninger der skulle foretages. Det er her Grene Sogn kommer inde.

Den nye lov blev opbygget efter de erfaringer man havde gjort under Den 2. Verdenskrig med hensyn til evakuering, oprettelse af gennemgangsområder og indkvarteringsområder.

Der skulle oprettes opsamlingsstationer i byerne og hjælpestationer med 5-7 km afstand på marchruten fra byen og i marchretningen. På hjælpestationerne skulle der være mulighed for læge og sygepleje, der skulle være forplejning og hvileområder. Var der syge og sårede skulle der også være mulighed for transport. Der skulle oprettes vejreguleringsposter og mulighed for registrering ved ankomst og videre transport.

Kort efter at loven var blevet vedtaget påbegyndte politiet at udsende direktiver for planlægningen af evakuering og oprettelse af hjælpestationer i landsognene. Det Det var også sket i Grene kommune, men var ikke blevet vedligeholdt og færdiggjort.

Grene kommune.

Hvis der havde været et byværn, Skulle det have taget over her, men det der fandtes under krigen var blevet nedlagt kort efter krigens ophør. Derfor var det politimesteren i Kolding der tog over. Dengang var vi under Kolding politikreds, det ændrede sig senere til Varde.

Politimesteren indkaldte til et møde på Billund Kro den 20. marts 1958. Deltagerne i mødet var: Fungerende sognerådsformand smedemester Gunnar Sørensen, Driftsleder Karl Georg Kirk Christiansen, førstelærer Svend Ingemann Hansen og murermester Niels Madsen, alle fra Billund, førstelærer I.C. Thomsen og gartner Jens Chr. Madsen fra Krog. Fra Kolding politi, politifuldmægtig Bryderup, politikommissær Vonge

Lokalhistorisk Arkiv for Grene Sogn

Nielsen og politibetjent Gunnar Sørensen samt landbetjent Quist-Sørensen fra Billund.

Sognerådsformanden bød velkommen og gav derefter ordet til politifuldmægtig Bryderup, der indledte med at redegøre for hensigten med mødet. Der havde været et lignende tiltag i 1951, hvor der var opstillet planer og de udvalgte havde fået undervisning i at løse opgaverne med udarbejdelse af evakueringsplanerne, men man havde det indtryk, at arbejdet var gået i stå, derfor dette initiativ.

Det var ikke kun i Grene kommune, arbejdet var gået i stå, det var det også mange andre steder. Mange steder havde det været på grund af manglende ledere, men det skulle der nu rådes bod på. Man havde også revideret planerne efter de erfaringer man havde fået ved arbejdet, så det nu var nemmere at formulere opgaverne. Der var oprettet et civilforsvarskontor hvor politibetjent Gunner Sørensen var fast tilknyttet og ville være behjælpelig med råd og vejledning, så længe der var brug for det.

Hjælpetjenesten påregnes nu at kunne holdes i live så længe det for samfundet skyld vil være nødvendig, selvom det ønskes, at der aldrig vil blive brug for det. Det beredskab der opbygges her i landet og i andre lande skal betegnes som middel til at afværge, at krigsforhold nogen sinde må opstå.

Man var for beskeden ved at knytte hjælpetjenesten til en enkel lokalitet hvert sted og påregne hjælpearbejdet udført herfra. Erfaringerne havde vist, at hjælpetjeneste funktionerne er så omfattende, at arbejdet må bredes over et større område, principielt over hele bebyggelsen på stedet, hvor hjælpestationen er placeret. At man ikke anvender alle huse er en sag for sig, men

arbejdet vil nu blive spredt ud over hele stedet med de enkelte tjenestegrene placeret på de steder, der egner sig til arbejdet.

Under den nu forestående reorganisering vil man opbygge et mere effektivt transport-apparat, end man havde før. I løbet af de 8 år, der er gået, siden man begyndte at tænke på evakueringsplanlægningsproblemer her i landet, er der sket en enorm udvikling af landbrugets transportkapacitet derved, at man i meget stor udstrækning har erstattet hestekøretøjer med traktorer og påhængsvogne hertil. Denne kendsgerning har man påtænkt anvendelsen af under evakueringsplanlægningen, hvor den vil betyde mulighed for hurtigere transport af et større antal evakuerede, og man vil herefter være i stand til at nedlægge adskillige hjælpestationer rundt omkring i politikredsen.

Grene kommune vil ikke komme til at nyde særlig meget godt af dette, da man ikke har ment at kunne have mindre end to hjælpestationer her i kommunen. Der vil dog blive tale om en lille lettelse, idet man har tænkt sig at reducere hjælpestationen i Krog til en såkaldt halv hjælpestation, hvor man foruden ledelsen kun påtænker at opretholde en ordens- og afspærringstjeneste og en vognholdeplads, men samtidig agtes stationen flyttet til Løvlund, hvorved man opnår en fordelagtigere placering af den i forhold til nabokommunen Grindsteds station. Derimod må hjælpestationen her i selve Billund stadig opretholdes som fuldt bemandet hjælpestation. (Det er afskrift af referatet af politifuldmægtigens indlæg)

Han kommer til sidst ind på problemet LEGO og omtaler det således:

Endelig vil jeg lige berøre et problem med fabrikken "Lego". en stadigt voksende virksomhed, der siden 1950 er vokset betydeligt,

Lokalhistorisk Arkiv for Grene Sogn

og som nu beskæftiger ca. 250 mennesker. Civilforsvarsloven siger, at en virksomhed, der inden for et samlet område beskæftiget over 75 mennesker, har pligt til at etablere bedriftsværn, og tidspunktet er altså kommet, hvor politiet må rette henvendelse til "Lego" og gøre opmærksom på problemet og oprettelse af et sådant bedriftsværn, idet firmaet er vokset ud over den ramme, loven har sat. Vi må derfor imødesee, at vi ikke fortsat her til evakueringsplanlægningen vil kunne disponere over herr driftsleder Karl Georg Kirk Christiansen, hvis naturlige virke i civilforsvaret nu bliver en post i "Lego"'s bedriftsværn, og jeg vil benytte denne lejlighed til at takke Dem for godt medarbejderskab. Vi har meget interessant at sige Dem tak for fra den tid, De har virket i evakueringsplanlægningen her i kommunen, og vi har været glade for at have Dem med i dette arbejde, men med mødet i aften må vi som sagt sige farvel til Dem som medarbejder i denne del af civilforsvarsopgaverne.

Herefter tog politikommissær Vonge Nielsen over.

Det er meningen, at der skal være 3 møder fremover hvert sted. På det første møde drøfter vi på lederplan spørgsmålet om hjælpestationsledere, stedfortrædere og tjenestegrensledere, Bestemmer hvem vi skal udpege i tilfælde af frafald og til de nye discipliner samt drøfter periferisk vedkommende hjælpestations indretning.

Vi beder som næste opgave kommunen om at give hver enkelt af de ikke tilstedeværende, der i aften udpeges til lederposter, besked om, at vedkommende er til den eller den lederpost, og at der senere vil blive indkaldt til møde, hvor enhvers opgave vil blive gennemgået i detaljer. Endvidere beder vi hjælpe stations lederne om at se på byen ud fra de retningslinjer, vi kommer en smule ind på i aften, med henblik på placering af tjenestesteder

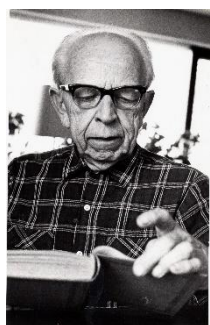
m.v., og når disse opgaver er klarede, er man parat til møde nr. 2.

Under mødet vil tjenestegrenslederne blive opfordret til at fremskaffe hver sit personel, ikke stort og omfattende, men bare et par mand til at være med, og når man er nået så vidt, som man kan med personalespørgsmålet, er man klar til møde nr., 3.

Dette møde afholdes med hjælpestationernes samlede personale, og hovedvægten vil under mødet blive lagt på en mere detaljeret gennemgang af det stof, der har været gennemgået på de tidligere møder, ligesom hvert hold bliver instrueret i den opgave, holdet er sat på. Der vil ikke blive tale om stor eller abstrakt gennemgang eller om, hvorledes man gør andre steder. der vil blive tale om, hvorledes opgaven under de givne forhold løses netop der på stedet og derudover ikke om mere. Dermed skulle hjælpestationen kunne fungere og instruktionen tilendebragt.

Det blev derefter påpeget, at arbejdet selvfølgelig var frivilligt og ingen kunne tvinges, men det blev dog fastslået, at selv om man nægtede at arbejde med nu, ville man blive påtvunget arbejdet, hvis der opstod en krigssituation.

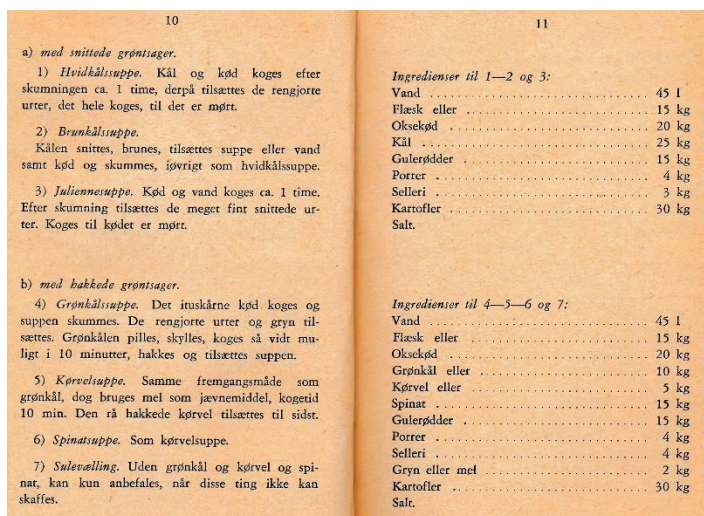
Nu kom man til den lokale ledelse. Der skulle udpeges en kommuneleder, der skulle fungere som en slags administrativ overøvrighed f.eks. i tilfælde af fremskaffelse af udlæg til betaling af vare. det ville senere blive udredt af staten. Politikommissæren foreslog, at sognerådsformanden tog den post, men da han ikke var til stede, kunne man ikke få hans tilsagn.

Det næste der blev foreslået var lederen af hjælpestationen her blev foreslået førstelærer Svend Ingemann Hansen.

Han modtog forslaget med bemærkning: Ja, hvis man ikke kan finde en bedre, hvortil der blev svaret: Umuligt. Som stedfortræder påtog muremester N. Madsen sig hvervet. For at lederen kunne arbejde i fred blev der oprettet et oplysningskontor, hvor de evakuerede skulle kunne henvende sig med deres spørgsmål. Det skulle også være her man kunne efterlyse bortkomne børn og videresende efterlysningen til politiet. Der skulle gerne udpeges en leder ved mødet og gerne en præst eller en lærer/lærerinde, men selvfølgelig ikke en der hurtigt flyttede bort.

Det blev til noget af en diskussion og endte med, at man udpegede fru uddeler Else Nielsen til leder af oplysningskontoret og kunne så senere komme tilbage til andre medarbejdere.

Et udsnit af DKB kokebog.

Det næste spørgsmål blev forplejningen, hver blev foreslået forsamlingshuset, da her var 2 kokekedler og så skulle der også gerne findes et par huse i nærheden, hvor der var et par grubekedler som også kunne benyttes som supplement. Som leder af forplejningstjenesten udpeges Karoline Horsted.

Derefter var det nødhjælpetjenesten. Man ville gerne have en sygeplejerske og straks blev Søster Johanne udpeget. Hendes hus Hovedgaden 6, blev station. Huset lå lige overfor mejeriet, som kunne levere varmt vand.

Der var også behov for en børnestation, der kunne tage sig af de lokale børn, for når mødrene var beskæftiget i hjælpetjenesten. Her skulle man kunne hjælpe evakuerede mødre med småbørn, selvom det var meningen at de evakuerede mødre selv skulle tage sig af deres børn. Her skulle der også være adgang til varmt vand og man drøftede hvor det kunne være. Det endte med at man valgte spejderhuset, som lå meget centralt, (Centervej7) og som leder udpegede man fru mejeribestyrer Anna Jensen.

Så kom man til vognholdepladsen. Før havde man haft skolens sportsplads som vognholdeplads, men det var ikke optimalt når man udskiftede hestene med traktorer, så ville sportspladsen hurtigt være opkørt. Man skulle derfor finde et andet sted, gerne en gårdsplads, lidt afskærmet fra vejen, så man ikke kom ud for selvtægt som tyveri og lignende. Der skulle gerne være plads til ca. 20 traktorer med påhængsvogne. Vognene skulle bruges til transport af personer, der af en eller anden grund ikke kunne gå. Vognene skulle også kunne transportere varer samt bærer og lignende. Man endte op med at vælge "Lindegården" og ejeren Niels V. Hansen som leder.

Lokalhistorisk Arkiv for Grene Sogn

Cykelreparationen placeredes hos cykelhandler Lambertsen og motorreparationer hos mekaniker Richardt Fasterholdt og selvfølgelig med ejerne som ledere.

Til ordens- og afspærringstjenesten udpegedes tømrermester Tage Jensen. Dog kom Svend Ingenann Hansen med indsigelser, da han mente det var bedre at Tage Jensen skulle lede sogneværnet, når det skulle oprettes, men det var politikommissæren ikke enig i, der var flere murermestre, så når den tid kom, kunne man bruge en af dem. Desuden skulle der gerne være omk. en halv snes mænd til disse opgaver. De skulle også kunne indsættes andre steder, hvor der blev brug for det.

Det sidste spørgsmål der skulle løses var indkvartering af flygtningene både de der var undervejs og skulle videre og dem kommunen skulle indkvartere. Det var her forudset, at dette var kommunens opgave og det skulle være kommunekassereren der skulle lede dette tiltag. Her var der bare det problem, at kassereren lige havde meddelt, at han stoppede og en ny ikke var fundet. Denne opgave måtte derfor vente til senere.

Efter dette møde kunne lederen Svend Ingemann Hansen og hans hjælper murer Madsen så gå i gang med at finde mandskab til de enkelte opgaver som hjælpestation. Desuden skulle de udarbejde evakueringsplan og sætte navne på dem der skulle blive tilbage efter en evakuering. De skulle også tælle kommunens indbyggere op, da det var fastsat at der skulle være mulighed for indkvartering (100 %) Hvilket vil sige, at indbyggerantallet skulle kunne fordobles.

Foruden privat indkvartering skulle der også være indkvartering i officielle bygninger, som blev opmålt og udregnet, hvor mange der kunne indkvarteres i hver bygning. Hver person skulle have

3m² gulvareal og 10 kubikmeter luftrum, det var hvad man regnede med i officielle bygninger. Desuden skulle der være adgang til kogefaciliteter og bad og toilet. Det var meningen, at de indkvarterede i officielle bygninger skulle være selvforsørgende.

Svend Ingemann Hansen fik udleveret en samling skemaer og bilag hertil på 40 sider der skulle udfyldes med navne, adresser og telefonnumre, hvilket vi kan se, at han og hans hjælper straks var gået i gang med.

Optællingen af befolkningen blev gjort af Murer Madsen, da han har underskrevet skemaet. Skemaet over beboelser i Grene sogn viste at der i det hele boede 1140 personer i sognet. Det vil så svare til, hvad der kunne indkvarteres privat.

I de offentlige bygninger var der plads til 253 personer. De valgte bygninger var Billund Skole, forsamlingshuset, Billund Kro/hotel, Spejderhytten, Krog skole, Løvlund og Billund Missionshuse.

Det kan ses af skemaerne, at det ikke var alle der var så interesseret i at deltage, som man havde ventet. De der slog sig skulle så gøres opmærksom på, at hvis der skulle blive krig ville de blive udkommanderet, så de ville være bedre forberedt, hvis de gik med fra starten. Alle lykkedes det dog ikke at overtale.

Evakueringsplanen.

Der skulle også udarbejdes en evakueringsplan. Dertil havde Kommunen modtaget en mappe med 40 skemaer og bilag der skulle udfyldes. Denne mappe er ikke dateret og heller ikke er

Lokalhistorisk Arkiv for Grene Sogn

nogen af arkene dateret så det er et øjebliksbillede men fra hvornår kan ikke siges.

Som evakueringsleder står Marius Gydesen. Der er dog et andet navn påført, som er sognerådsformanden fra 1950-1954 Kristian Horsted. Det kan måske give den indikation, at papirerne er udfærdiget i det tidsrum, hvor Kristian Horsted var sognerådsformand, altså fra opstarten som politifuldmægtigen henviste til fra 1951. Marius Gydesen står som sognefoged.

Ved evakuering skulle man mødes ved Billund Skole, der havde telefon nummer 14.

Hvordan skulle der alarmeres? Der blev udnævnt 10 alarm ordonnanser alle fra Billund, de havde alle telefon og deres nummerer er oplistet. De havde til opgave at kontakte beboerne i de områder de var blevet tildelt. Her kan det ses, at listen er tilrettet.

Rute Nr. 1

Alarmeres af: Ejnar S. Hansen

Ordre: De skal cykle ad == ~~Billund Skolevej~~ Grene=vejen til Stormsgaard
Fr. Kruse. Kr. Ibsen. Marius Hansen. Kr. Madsen. Hs. P. Madsen
Jens Søgaard. Elmon Andersen. Peter Skov. N. Kr. Øhlenskjæger
Laupids Brølling. Kristian Jensen. Hedegaard Jensen
Mathias Tranholm. Johs Hansen. Brødr Hansen. Brødr Pedersen.
og Peter Mikkelsen

Da alle dengang ikke havde telefon, fik hver ordonnans et skema med beskrivelse af ruten de skulle cykle og hvem de skulle kontakte.

De der skulle evakueres fik at vide, at de skulle stille inden for en time på Billund Skole og de skulle medbringe tæpper, madvarer, spisegrejer og madspand. De måtte kun medbringe det de kunne transportere på vogn, cykel, barnevogn eller lignende. Heste skulle de medbringe med kreaturerne skulle efterlades.

Når folk kom til Skolen blev de modtaget af Lærer Svend Ingemann Hansen der var leder og hans tre hjælpere (det var skrædder Skov Frandsen, gdr. Hans Jensen og landpost Th. Madsen.) Da folk skulle registreres var der tre skrivere, det var uddeler Hans Nielsen, mejeribestyrer H. Haugesen og Købmand K. Knudsen. Der var også to nødhjælpere tilknyttet det var frøkenerne M. og J. Nielsen.

Der ville selvfølgelig være personer der ikke uden hjælp kunne komme til Skolen. De ville blive afhentet og det drejede sig om 92 personer. Det var ældre, svagelige og mødre med småbørn. Der kunne også være syge og kvæstede, det kom helt an på, hvilke handlinger der ville være årsag til evakueringen. Der var udskrevet 11 vogne der alle kunne transportere fire personer (det vil derfor være før der kom traktorer på gårdene, derefter ville man kunne medbringe mange flere.) Desuden havde man yderligere ni vogne til rådighed hvis det skulle blive nødvendigt.

Der skulle selvfølgelig blive folk tilbage efter evakueringen, der er en liste med navne på dem der skulle blive og deres opgaver. Det var sognefogeden, sognerådsformanden, folkeregisteret, tilsyn med vandværket, stationsmesteren (før 1957), post og telegraf, centralbestyreren, brandfoged og to brandmænd, lederen af den frivillige hjælpekolonne og to hjælpere, sygeplejersken, Centralbestyreren i Løvlund, Lederne af stationerne i Østerby og Løvlund. tilsyn med elektricitetsværket, hotel og pension. Desuden ca. 50 landmænd til pasning af dyrene på 145 landbrug.

Lokalhistorisk Arkiv for Grene Sogn

De der skulle blive tilbage skulle også have forplejning og de der var fra Billund, Plouglund, Ankelbo, Grene og Elkjær skulle spise på Billund hotel. Dem fra Krog, Silkeborg og Løvlund skulle spise på Løvlund Missionshus eller Krog Skole.

Til at holde ro og orden i det evakuerede område var udnævnt tømrer Tage Jensen og 6 medhjælpere.

Hjælpestationer i området.

Da mine kolleger i Arkivsamvirket gav til kende, at sådant materiale havde de ikke kendskab til, har jeg undersøgt hvor udbredt tiltagene var. Det viser sig, at der i vores nuværende østlige del af kommunen var fire hele hjælpestationer, det var i Vorbasse, Hejnsvig Billund og Eg, desuden var der fem halve stationer og det var i Fitting, Donslund, Vesterhede, Gilbjerg og Løvlund. Det hele skulle ende op i Grindsted hvor Civilforsvaret havde en central ledelse for den vestlige del af Kolding politikreds' ansvarsområde. Det var den del der senere blev tilknyttet Varde politikreds.

Afsluttende betragtninger.

Hvor længe disse forberedelser har været gyldige, fremgår ikke af de dokumenter vi har fået afleveret. I 1971 gik jeg ind i Hjemmeværnet og blev tilknyttet Flyvestation Vandel og noget af det første vi skulle tage stilling til var at sikre vore børn, hvis vi blev indkaldt. Vi fik det, vi kaldte et hundetegn, det var en metalplade der var perforeret midt på, på tværs og på pladen var præget barnets navn og cpr nr. to gange. Det var i en kæde og det

skulle vi hænge omkring barnets hals og så aflevere til Danske kvinders Beredskab, der så ville bringe dem mod vest på til et sted vest for Grindsted. Jeg husker ikke, hvor jeg skulle aflevere min søn, men det har måske været en del af de beskrevne planer, så barnet skulle afleveres på skolen.

Når man her læser om indkvartering, kan det synes som et dårligt valg at indkvartere så tæt på Flyvestation Vandel, da vi vidste at øst magterne ville gøre alt for at sætte Flyvestationen ud af spillet før en egentlig invasion, da det var en deployerings Flyvestation for NATO-eskadriller. Endvidere ved vi, at der var reserveret atomvåben til både Vandel og andre militære mål i Danmark.

Ved at se på Danmarkskortet, ser det ud til, at de flygtninge der skulle gennem Billund ville komme fra Vejle. Vejle ville også blive berørt af radioaktivt nedfald på grund af vestenvinden, hvis Vandel blev bombet. I de beregninger vi arbejdede med, var det næsten altid scenariet at nedfaldet ville ramme Vejle.

Ved en evakuering mod vest af beboere i Vejle, kan det være et spørgsmål om det var en god ide, men det ville være en god ide at evakuere Billund mod vest, det burde dog ske før mobilisering, ellers ville der være store seancer for, at det var for sent.

Til alt held blev den kolde krig aldrig varm, og efter østblokkens sammenbrud og arkiverne blev åbnet, har det vist sig, at der ikke havde været muligt at leve i Danmark efter en krig. Det har vist sig, at de russiske generaler ikke tænkte i mennesker, det var kun magt.

Dette afsnit i vores historie er der ikke mange der haft kendskab til. Derfor håber jeg, at I der læser dette, vil tænke tilbage på de mennesker, der stillede sig til rådighed for at hjælpe, selvom det kunne koste dem livet.

Lokalhistorisk Arkiv for Grene Sogn

Materialer, der ligger til grund for artiklen befinder sig på Lokalhistorisk Arkiv for Grene Sogn under A322. Det der står med kursiv er afskrift fra politiets referat.

Linda Nielsen

April 2021